

KAREL ČAPEK: TOPOLČIANKY

Od Nových Zámků nahoru je to typická Dolní země: rovina, kam oko dohlédne, jen na obzoru je modrý proužek – člověk by ani neřekl, že to jsou hory. Pole kukuřičná, pole tabáková, řepa a pšenice; velké dědiny podle širokých silnic, domky s dlouhými dvorky a podvalem obyčejně na cihelných sloupcích; tam na podzim visí snopy zlatých kukuřičných klasů, zatímco na sklizených polích svítí dozrávající zlaté koule melounů. Po silnicích řinčí maďarští sedláci na lehkém vozíku, kůň se plaší a vzpíná, ale to tady patří k věci; inu, horká krev. Muži v holinkách a širokých gatích, ženy v černém, houfy dětí a překotná psiska vrhající se za autem. Tu tam grófský zámeček, před ním čeká kočárek s čikošem na kozlíku, s péry a kytkami za kloboučkem. A pod akáty tábor cikánů, stany, červené šátky, blýskavé oči a všivé kudrny. Mnoho bláta, mnoho prachu, mnoho husí a mnoho prostoru. Židovská městečka s velkým tržištěm plným melounů, okurek, smetů a božího požehnání. Bohatý kraj.

Pak se to z obou stran zvlí táhlými pahorky a vinicemi. Modrý proužek na obzoru se rozčlení v kopce, na západ Nitranské vrchy, na sever Ptáčnik a Fatra, na východ vrchy nad Hronem. A najednou se ta tři pásma seběhnou v jakýsi uzlík, rovina dotud otevřená vhrkne mezi valy kopců a tam se zastaví. Topolčianky, to je jako mezník: až sem jde dunajská rovina, ale ani o krok dál; tady je hranice Horní a Dolní země, rozmezí hor a aluvia, předěl lesů a vinic. Tady se končí akátové hloží a počíná se oblast buků a dubů; jděte kousek k severu, k půlnočnímu svahu, a jste mezi nordickými smrky. Nahoře tu mez hlídá starý hrádek Hrušov; ale dole na posledním krajíčku roviny stojí zámek – park za ním už běží do kopečka; to už tedy se začínají kudrnaté Karpaty.

Dědina Topolčianky: vážná a čistá, s kostelem na kopci; zdejší lid – tady už jsme hluboko v čistě slovenském kraji – se nosí v černém, ženičky v těsně upjatých životech; plochoprsost tu je de rigueur. Kolem jsou vinice s dobrým těžkým vínem a rozložitě výšiny prorvané hlubokými stržemi, zarostlými akátovou macchií; suchý kraj vypečený sluncem, s aridními léty a podzimky jako step. Pak je tu státní hřebčín v několika dvorech; pěstují tu hlavně krásný klabonosý typ nonius a shagya, těžší poloaraby, ne příliš suché, ale ušlechtilé a horkokrevné. Vidět je na pastvině, to je jako scéna z Gulliverových Houyhnhnmů. Je tu jezdecká škola pro místní kluky; řídí ji ruský kapitán, kozák, někde z Ázerbájdžánu, tenký jako panna, s gruzínskými frňousy a obočím jako křoví, asketický voják a přísný táta těch malých žokejů. Dále je tu státní arboretum a několik kilometrů doleji je unikátní park mlyňanský se svou věčně zelenou vegetací. Pravda, suchá končina, ale tím zdejším sluncem dřevo dobře vyraje. Vůbec je tu něco význačně jižního ve vzduchu i v havěti zemní; najdete tu na stéble kudlanku nábožnou a prý se tu chytne i jakýsi středomořský pavouk; aspoň jej zjistil zámecký domovník, který je jinak amatér v egyptologii. Rozumí se, hradní stráž s sebou přinesla kopanou a házenou, hudební kroužek a knihovnu, čímž pokračuje v tradici legií.

Zámek sám, hlídáný jednak stráží, jednak něžnou bílou starou čubičkou špiclíka, která patrně náleží do převzatého inventáře, má dvě části: frontální budovu ve stylu klasicismu, se sloupovým tympanonem a kupolí, a dvorový trakt, uzavřený pěknými arkádami; vypadá to jako křížová chodba v klášteře a je to velmi staré. Ty sloupky by mohly být skoro románské, vypadají jako kuželky, ale spíš je to lidová renesance, která dala kameni formu dřevěných sloupků. V podkroví jsou zařízeny moderní obytné pokoje; ale ty staré místnosti, veliké a stinné, zůstaly tak, jak byly za habsburského držitele. Několik vysokých světlých sálů s rokokovým nábytkem (Vídeň, konec 19. století), řada nízkých a temných komnat, zařízených orientálními koberci, tureckým mosazným haraburdím, závěsy, třapci, lucernami, sbírkou nargilek a musulmanských trofejí, popelníčky ze sloních a nosorožčích paznehtů – zkrátka hrozná věc. Nebylo hnuto ničím, co si sem navezl bývalý zámecký pán; není tu jeden dobrý obraz, s výjimkou několika antických mramorů, hlav římských císařů na schodišti, a většina nábytku je téměř odstrašující příklad makartovského a zámeckého stylu

minulého století. Neztratilo by se téměř nic cenného, kdyby ty všechny poklady byly s pěkným pozdravem a poručením vráceny bývalému majiteli, po němž jsou téměř úzkostlivě uchovávané; byl to, nemýlím-li se, arcivévoda Ludvík, který měl aspoň tu jednu nekonvenční libůstku, že měl rád cikány a studoval jejich jazyk.

Ale aspoň fronta zámku mezi starými krásnými stromy parkovými (je tam snad ta největší sekvoje v republice, krásná světlezelená kryptomerie a ledacos pěkného) působí dobrým a ušlechtilým dojmem; nejkrásnější ovšem je tiché nádvoří se šplouchajícím vodotryskem, obklopené bílými ochozy a galerií. V rohu galerie je zámecká kaple; tam je vymalována v rakvi jakási dávná Esterházička, jíž patřival hrad Hrušov. V noci prý straší. Snad i ta bílá paní topolčianská má někde na sobě nenápadně přilepeno inventární číslo – jako ty ostatní památky.

Park je krásný starými dokonalými dřevinami; siné jedle, modré jalovce, černá kleč, zlatý trs a uprostřed nad rybníčkem smuteční vrba, rozložitá jako Panteon; různé dřiny, javory, meruzalky a dřišťály zapalující se na podzim zlatě, ohnivě nebo purpurově. Je tam jeden javor, na nějž nynější obyvatel zámku čekává hluboko do října; tehdy ten javor vyšlehne ohnivým cinobrem a stane se z něho Hořící keř. V tu dobu kvetou v trávě ocúny a bledý *Crocus sativus* a lesy nad parkem se rozezní bohatou žlutí buků.

Je tam altán, sedátka z pařezů a kostra z březových kmenů, opletená trním šípkovým. Tam si skoro denně chodí sednout nynější obyvatel zámku. Je to jeho místo mezi všemi, slunné, s otevřeným výhledem na ty kopce kolem. Ze zámku je odtud vidět jen kupoli s třepetající se prezidentskou vlajkou; smuteční vrba pláče do rybníčku a Hořící keř plápolá k modrému nebi.

Park přechází ve vinici a les, les cerů a buků stoupá pořád výš, do hor, až vpadne mezi vlny Karpat; těch vln je tolik, že člověk má i v podvečerním tichu dojem, že burácejí. Někdy se stane to štěstí, že na mýtinu vyjde stádo jelenů a laní; laně se pasou, zatímco samci jistí s palicemi vztyčenými; jako by nesli na hlavách kus lesa, korunu z větví, posvátné lesní znamení: pozor, ticho. To sám Les vychází na paši. Někdy zapraská v roští černá, a je tu skalí, ve kterém žijí mufloni, jenže málokdo uvidí tu divokou ovci. S večerem je slyšet řvaní jelenů v říji, hrozné a těžké troubení; a v noci práskají biče, jako by střílel, to proti liškám na vinici. Tady ještě každou noční hodinu odtrubuje ponocný.

Odbila desátá hodina,
chval každý duch Hospodina
i Ježíše, jeho syna.
Opatrujte světlo, oheň,
by nebyl nikomu škoden – –

Do toho tiše křupající kroky stráží a věčné zvonění vodotrysku ve dvoře.

V těch horách jsou místa, jež si nynější obyvatel zámku zvláště oblíbil: Údolí podle silnice k Velkým Topolčianům, kde lze popustit uzdu koni – pěkně se tam po lukách galopuje. Světlna pod Hrušovem, kde se zažehá vatra za soumraku; neboť krásný je pohled na žíření ohně. Pastvina na Pieskách, kde mu děti z hájenky vystrojí dymník z vonného jalůvčí; sloup modrého kouře, protkaný jiskrami, to je také taková podívaná. Železná bouda za Skýcovem, dědinou vápeníků; tady je to nejvíc mezi horami, tady se člověku chce stát, mlčet a bloudit očima po dolinách a horských pásmech. Na Kruhu, to je oblý kopec s lesem naraženým na temeno jako čepice. A Karlova dolina, to už je hotový výlet, jede se tam vláčkem, který zpátky vozí drvo; nic než pěkná dolina s potokem a zvoněním stád a božím mírem.

Zámek nezámek, je to tu jako na vsi; voní to dědinou a za mříží tichého parku to halasí dětmi, stády a selskými vozíky, racháním kačen a křikem husí. Bůhvíco hlasů má taková

dědina; je to jako obrázková knížka živých a intimních zvuků, jen v ní listovat. Křik dětí, to už je konec školy; velké a slavné zvonění, to je poledne; bučení krav, to je večer. To neplynou hodiny, nýbrž denní události, rytmus života a rytmus práce; proto čas dědiny je pomalejší a širší nežli čas ve městě. Děj se co děj, tady se ničím nezadrhne ten pokojný sled času od jitřního kuropění po tůtůtú ponocného, chval každý duch Hospodina, a je to.

Lidové noviny, 41, 28.10.1933, č. 542, příl. s. 1.